

ומשנינן: דהו, ימיו חלוקין בקרבנותיהן⁽³⁹⁾, שפרי החג מתמעטים והולכים מיום ליום, ושונה כל יום בקרבנותיו, ומשום כך חשוב כל יום לעצמו לאמירת הלל.

מה שאין כן דפסח שאין ימיו חלוקים בקרבנותיהן די להם בהלל אחד, שאין הימים שונים זה מזה.

ופריך: אם בקרבנות תלוי הדבר, שבת דחלוקה בקרבנותיה משאר ימות השבוע,

ושמונה ימי חנוכה, ויום טוב הראשון של פסח, ויום טוב של עצרת, ובגולה עשרים ואחד. שנוספים ג' ימים מיום טוב שני של גלויות. תשעה ימי החג, ושמונה⁽³⁷⁾ ימי חנוכה⁽³⁸⁾, ושני ימים טובים של פסח, ושני ימים טובים של עצרת.

והוינן: מאי שנא כהן הסוכות דאמרינן הלל כל יומא, ומאי שנא בפסח דלא אמרינן כל יומא?

38. כתב רש"י שבמשנה לענין ימים שהחליל מכה לא נזכר חנוכה אף על פי שיש בה הלל, כי בחנוכה אין קרבן ולכן אין החליל מכה לפני המזבח.

ותמה בזה החקרי לב [או"ח לב], שהרי החליל היה מכה בתמיד של שחר ושל בין הערביים כמו שהתבאר לעיל במשנה, והרי בחנוכה גם קרבן תמידים, ומדוע כתב רש"י שאין קרבן בחנוכה.

וכתב החקרי לב שלשה ביאורים: א. אף על פי שהחליל מכה בשעת הקרבת התמידים אבל הוא נתקן רק ביום שיש מוסף ובחנוכה אין מוסף. ב. לא רצו חז"ל לעשות את חנוכה יותר חשוב מחול המועד של פסח, שבו, כיון שאין הלל, לא היה החליל מכה, ולכן גם בחנוכה לא תיקנו חליל [אך לשון רש"י שבחנוכה אין חליל כי אין קרבן אינו מובן לביאור זה]. ג. ביום שאין מוסף, אם יתקנו חליל ויהיה שיר הלויים הלל, נמצא שעקרו לגמרי את השיר של יום, ורק ביום שיש מוסף תיקנו חליל בהקרבת התמיד ויאמרו הלויים אז הלל והשיר של יום יתקיים במוסף.

39. והירושלמי בסוכה מבאר, שבסוכות, כיון שיש כל יום התחדשות מצות לולב לכן יש גם הלל כל החג.

שירה" והלל של ליל פסח הוא מדין שירה ולכן אין עליו ברכה, ולפי זה מצאנו מקור לדברי המגיד משנה שהרי הנביא אמר השיר יהיה לכם כשתנצלו מסנחריב כמו שאומרים בליל הפסח, וההלל בליל פסח הוא מתורת שירה ואם כן, ההלל שיאמרו על ההצלה מהצרה הוא גם כן מדין שירה, והלל זה שנאמר מדין שירה הוא מדברי קבלה. אך ההלל בימים הקבועים שדינו חלוק והוא מתורת אמירת הלל אינו שייך לפסוק והוא רק מדברי סופרים.

37. בספר ברכת כהן הביא שהטורי אבן כתב, שבזמן שקידשו על פי הראיה עשו בחוץ לארץ חנוכה תשעה ימים מספק מתי קידשו את החודש. ורק היום, שהכל מסודר לפי החשבון, עושים חנוכה בחוץ לארץ שמונה ימים.

והקשה בברכת כהן מכאן, שהרי מימרא זו היא מרבי שמעון בן יהוצדק, שהיה בזמן שקידשו על פי על פי הראיה, ואמר שבגולה נוסף עוד שלשה ימים לשלשה רגלים אך בחנוכה לא נוסף יום, הרי שחנוכה תמיד היה שמונה ימים, והטעם, כיון שהוא דרבנן לא חששו לספק, ולפי זה הוא הדין לפורים גם כן תמיד עשו בגולה רק יום אחד גם בזמן שקידשו על פי הראיה.

לימא (40) בה הלל.

ומשני: שבת לא איקרי מועד. וחייב הלל הוא בחג דוקא כמובא לקמן.

ומקשינן: ראש חדש דאיקרי מועד, ככתוב "קרא עלי מועד" ומפרשים במסכת תענית שהכוונה על ראש חדש, וגם חלוק בקרבנותיו, לימא בו הלל.

ומשנינן: לא איקדיש ראש חדש באיסור עשיית מלאכה, וחייב הלל הוא רק במועד שאסור בעשיית מלאכה.

דכתיב "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג".

[ופסוק זה הוא המקור להלל מדברי נביאים]. ודורשים מזה, דוקא לילה המקודש לחג בעשיית מלאכה טעון שירה, ולילה שאינו מקודש לחג בעשיית מלאכה אינו טעון (41) שירה (42).

ומקשינן: ראש השנה ויום הכיפורים דאיקרו מועד ואיקדוש בעשיית מלאכה לימא בהם הלל.

ומשנינן: משום דרבי אבהו. דאמר רבי אבהו: אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא. רבונו של עולם, מפני מה אין (43) ישראל (44) אומרים שירה לפניך בראש השנה ויום הכיפורים? אמר להם: אפשר

42. הקשה החקרי לב [או"ח פז] והרש"ש מהגמרא בפסחים [צה א], האומרת לגבי הלל של פסח שני שהמיעוט של לילה המקודש לחג זה רק על "לילה", אבל ביום אומרים הלל גם כשאינו מקודש לחג. ואם כן, בראש חודש שהנידון לומר הלל ביום איך ממעטים מלילה המקודש לחג.

ותירץ בעולת שלמה, שכל דברי הגמרא הם לענין הלל של הקרבת פסח שהוא הלל של נס ובזה ביום אומרים הלל גם כשאינו מקודש לחג. אך הלל של ראש חודש שכל הנידון רק משום "מועד" בזה המיעוט של מקודש לחג בעשיית מלאכה הוא גם לענין "יום".

43. אך שירת הים אומרים גם בראש השנה ויום הכיפורים, וביאר המהרש"א שאין זו אמירת שירה אלא סיפור דברים שאנו אומרים מה ששרו אבותינו על הים, וזה גם הביאור במה שכתבו התוספות שאומרים בראש השנה ויום כיפור "והחיות ישוררו" והיינו מפני שזה רק סיפור דברים שהמלאכים שרים.

44. התוספות דייקו מזה שרק ישראל לא

40. לכאורה הסברא של "חלוקים בקרבנותיהם" זה תנאי לענין היום השני בחג שרק אם יש בו שינוי בקרבנות אומרים הלל. אך אם כן, תמוה מה קושיית הגמרא שבת חלוקה בקרבנותיה לימא.

ומבואר מכאן שחלוקים בקרבנותיהם זוהי סיבה עצמית לאמירת הלל. ולכן מקשה הגמרא שגם בשבת יהיה הלל, ומתרצת הגמרא שכל מקום לא איקרי מועד.

41. הטורי אבן העיר שהרי הפסוק ליל התקדש חג מדובר בהלל של ליל פסח שהוא משום הנס, ויש לומר, שרק בהלל של נס נאמר התנאי שיהיה מקודש לחג באיסור מלאכה. אך בהלל של ראש חודש שהוא מדין מועד מנין שנאמר התנאי שיהיה מקודש לחג באיסור מלאכה.

אמנם בגמרא מבואר שגם לענין הלל של מועד יש תנאי של מקודש לחג, ואדרבא בהלל של נס אין את התנאי של מקודש לחג, שהרי בחנוכה אף על פי שאינו מקודש לחג באיסור מלאכה מכל מקום אומרים הלל והיינו משום שזה הלל על נס ולא מדין מועד.

מתקוף לה רב נחמן בר יצחק: והרי יציאת מצרים, דנכ (45) שבחויך לארץ הוא ואמרינן הלל משום הנס.

ומשנינן: התם, כדתניא: עד שלא נכנסו ישראל לארץ הובשרו כל הארצות לומר שירה על הנס שאירע בהן. ורק משנכנסו לארץ לא הובשרו כל הארצות שבחויך לארץ לומר שירה על נס שאירע בהן. ונס מצרים היה קודם שנכנסו לארץ אבל נס פורים היה כבר לאחר הכניסה לארץ.

רב נחמן אמר: הטעם שלא אומרים הלל בפורים הוא משום דקרייתיה של המגילה זו היא הלילא (46), ויוצאים בה ידי חובת הלל.

רבא אמר טעם אחר בזה: בשלמא התם בנס יציאת מצרים יכולים לומר "הללו עבדי ה'" שמשמע מזה ולא עבדי פרעה. אבל הכא

מלך יושב על כסא הדין, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, וישראל אומרים שירה לפני? שאי אפשר לומר שירה מפני אימת הדין.

ופריך: והא חנוכה דלאו הכי הוא, שאינו חלוק בקרבנותיו, ולא הכי הוא, שאינו מקודש בעשיית מלאכה, וקאמרינן בו הלל.

ומשנינן: חנוכה, משום ניסא אומרים בו. ושני אופנים הם בהלל. או משום היום טוב או על הנס.

ופריך: אם כן, פורים דאיכא ניסא, לימא בו הלל.

ומשנינן: אמר רבי יצחק, לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ.

וביאר הטורי אבן שקושית הגמרא היא מההלל שבליל פסח שבשאר החגים אין הלל בלילה ורק בפסח יש בלילה משום שאז היה נס יציאת מצרים, ועל הלל זה שהוא משום נס מקשה הגמרא שהרי זה נס שבחויך לארץ.

והמהרי"ץ חיות תמה עליו שהרי הלל של ליל פסח איננו דין גמור ומנהג אשכנז שלא לאומרו, ואם כוונתו להלל שבהגדה הרי גם זה אינו דין גמור ומפסיקים בו באמצע.

וביאר המהרי"ץ חיות וכן ב עולת שלמה, שקושית הגמרא היא מההלל שנאמר בשעת הקרבת הפסח.

46. בשערי תשובה [או"ח תרצג] הביא שהמאירי כתב שלפי זה כשאין לאדם מגילת אסתר הוא חייב לומר הלל בפורים, שהרי בעצם פורים חייב בהלל ורק קריאת המגילה היא ההלל ואם כן, כשאינו קורא את המגילה חוזר חיוב

אומרים שירה בראש השנה ויום הכיפורים, אבל המלאכים אומרים שירה גם בראש השנה ויום כיפור.

והבית יוסף הביא משבלי הלקט בשם הגאונים שלכן נאמר בפסוקי דזמרה במזמור הללויה הללו את ה' י"ב פעמים תיבת "הללוהו" כנגד י"ב ראשי חדשים שאומרים בהם הלל, ותמה הבית יוסף שהרי בראש השנה שהוא אחד מראשי החדשים לא אומרים הלל.

ותירץ החקרי לב [או"ח לב] שהכונה היא שהמלאכים אומרים שירה בי"ב ראשי חדשים, וזה שנאמר שם הללוהו ברקיע עוזו והיינו המלאכים שהם ברקיע והם באמת אומרים שירה גם בראש השנה וכמו שכתבו התוספות.

45. הקשה הטורי אבן הרי הלל של פסח איננו משום נס אלא משום מועד וכמו שבועות וסוכות שההלל שבהם הוא מדין מועד.

הוכשרו כל הארצות לומר שירה. ופורים נס שבחוץ לארץ הוא.

ומשנינן: כיון שגלו⁽⁴⁹⁾ מארץ ישראל חזרו כל הארצות להיתרן הראשון לומר שירה על נס שאירע בהן.

שנינו במתניתין: "לא היה מכה באבוב של

בנס פורים, אי אפשר לומר "חללו עבדי⁽⁴⁷⁾ ה'" שמשמע מזה ולא עבדי אחשורוש, שהרי אינו כך, כי אבתי עבדי אחשורוש נינהו.

ומקשינן: ולר' נחמן⁽⁴⁸⁾ דאמר שלעולם יש חיוב הלל בפורים, אלא דקרייתה זו היא הלילא, הא תניא: משנכנסו לארץ לא

ההלל.

רב נחמן.

49. כתב הטורי אבן שהמחלוקת אם משגלו חזרו להיתרן הראשון תלויה בשאלה אם קדושה ראשונה בטלה כשגלו או לא, שאם הקדושה קיימת לא יחזרו כל הארצות להיתרן, ואם קדושה ראשונה בטלה חזרו כל הארצות להיתרן כשגלו, ורב נחמן לשיטתו שסובר שקדושת מקדש וארץ ישראל בטלה כשגלו ולכן חזרו להיתרן הראשון.

ותמה המנחת חינוך [רפד כד] שהרי הרמב"ם פוסק שקדושת המקדש לא בטלה כשגלו ומכל מקום פוסק כרב נחמן שקרייתה זוהי הלילא, ולדברי הטורי אבן הרי זוהי סתירה שאם קדושת מקדש לא בטלה ממילא אין אומרים שירה על פורים וכדין נס שבחוצה לארץ.

וביאר המנחת חינוך שייסוד ענין חוץ לארץ הוא שבחוץ לארץ נקראים ישראל יחידים ואין להם דין ציבור וכמו שמבואר בגמרא אין תענית ציבור בבבל מפני שהם כיחידים, ולכן לא שייך הלל על נס שבחוץ לארץ כיון שהלל זה רק על נס של הציבור ובחוץ לארץ אין ציבור.

ובזה יישב המנחת חינוך קושיא שלכאורה בפורים היו כבר יהודים בארץ ישראל ולדעת הרמב"ן במגילה היו רוב ישראל בארץ ישראל ומדוע זה נקרא נס שבחוץ לארץ.

וכפי המתבאר מובן היטב שאמנם היו בארץ ישראל אך מכיון שבטלה קדושת הארץ כשגלו

אמנם זה תלוי אם הלכה כרב נחמן שקרייתה זוהי הלילא או שהלכה כרבא שפורים פטור מהלל משום שעבדי אחשורוש אנן, והרמב"ם פסק כטעמו של רב נחמן והמגן אברהם [תרצג ב] פסק כרבא.

וכתב השערי תשובה שיש לומר, שגם לדעת הרמב"ם יהיה פטור מלומר הלל, שהנידון בגמרא מדוע לא נתקן הלל בפורים ועל זה אמר רב נחמן, כיון שיש מגילה לא תיקנו הלל, וממילא גם כשאין לו מגילה יהיה פטור מהלל כיון שבפורים לא תיקנו הלל.

וסיים השערי תשובה שמכל מקום מי שאין לו למגילה כשרה וקורא מחומש, עדיף שיאמר גם הלל בלי ברכה לפניו ולאחריו, כי המגילה שלו אינה בכשרות ואילו ההלל בכשרות ויצא ידי שניהם.

47. מבואר כאן ש"עבדי ה'" זה מעיקר צורת אמירת ההלל ולכן כשאנחנו עבדי אחשורוש לא שייך הלל. אך אין לפרש שכונת הגמרא שאי אפשר לומר עבדי ה', שאם כן, הרי אפשר לומר פסוקים אחרים וכמו שלרב נחמן אומרים את המגילה במקום הלל.

48. הצאן קדשים מעיר שבמגילה מקשה הגמרא קושיא זאת גם על רבא מדוע הוצרך לטעם של עבדי אחשורוש והרי זה בכלל נס שבחוצה לארץ, ואילו כאן מקשה הגמרא רק על

מכתשת היתה במקדש לסממני הקטרת, של נחשת היתה. ומימות משה היתה. והיתה מפטמת את הבשמים יפה ונותנת בהם ריח. שהיה קולה צלול, והקול יפה לבשמים. נפגמה, ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותקנוה⁽⁵¹⁾, ולא היתה שוב מפטמת כמו שהיתה. נטלו את תקונה והיתה מפטמת כמו שהיתה.

אלו [צלצל ומכתשת] שני כלים נשתיירו ממקדש ראשון ונפגמו ולא היה להם ארוכה. שהתיקון היה מקלקלם כאמור. ועליהם אמר הכתוב במלכים "נחשת מזורט" דהיינו דק, ובדברי הימים "נחשת מרוק" דהיינו קלל. ועליהם הוא אומר "וכלי נחושת, מוצהב טובה שניים, המורות כזהב". שהיו חשובים כזהב.

ו"שנים" כתיב בקרא, דהיינו שני כלים, ופליגי בה רב ושמואל, חד אמר שהכוונה על זהב. ומשמעות הכתוב היא, דכל אחד

נחשת וכו'. ומקשינן: פתח בחליל כדתנן "החליל מכה לפני המזבח", ופיים באבוב?

ומשינן: אמר רב פפא: היינו חליל⁽⁵⁰⁾ היינו אבוב. ואמאי קרי לה חליל? דחלי קליה. [שמתוק קולו].

תנו רבנן: אבוב היה במקדש. חלק [קלוף] היה. דופנו דק היה. של קנה היה. ומימות משה היה, וקולו ערב, צוח המלך וציפוחו זהב ולא היה שוב קולו ערב. נטלו את ציפוי והיה קולו ערב כמות שהיה.

צלצל היה במקדש. כלי זמר הוא, ושני כלים הם ומכים זה על זה. של נחשת היה. ומימות משה היה. והיה קולו ערב. ונפגם, ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותקנוהו ומילאו את פגימתו. ושוב לא היה קולו ערב. נטלו את תקונו והיה קולו ערב כמות שהיה.

שירה, ורב נחמן אומר, כיון שגלו חזרו להיתרן כי בגלות שכינה עמהם ושוב גם הניסים שבחוץ לארץ נעשים על ידי הקב"ה בעצמו.

50. הרמב"ם בפירושו המשניות כתב שתמיד פירשו לנו שאבוב זה הקנה שעומד בראש החליל. אך בגמרא מבואר לא כך אלא חליל ואבוב זה היינו הך.

אמנם ביד [פ"ג מכלי המקדש ה"ה] כתב הרמב"ם: והחלילין שהיו מנגנין בהן היה אבוב שלהן של קנה עכ"ל, משמע שחזר לפרש כמו שכתב מתחילה בפירושו המשניות שהאבוב הוא הקנה שבראש החליל [ברכת כהן].

51. הקשה המשנה למלך [פ"א מכלי המקדש

הרי היא כחוץ לארץ ואין אומרים על נס זה שירה.

ולפי המבואר הכל תלוי רק בקדושת הארץ, והמאן דאמר הראשון סובר שאחרי שהתקדשה ארץ ישראל שוב לא אומרים שירה על נס שבחוץ לארץ, ולרב נחמן כיון שגלו ובטלה קדושת הארץ שוב אומרים שירה על נס שבחוץ לארץ, ולכך פסק הרמב"ם כרב נחמן ואף על פי שנשארה קדושת המקדש אין זה משנה כי הכל תלוי בקדושת ארץ ישראל.

והמהרש"א מבאר שהענין שאין אומרים שירה על נס שבחוץ לארץ הוא משום שאומרים שירה רק על נס שעושה הקב"ה בעצמו, ובארץ ישראל עושה הקב"ה עצמו את הניסים אך בחוץ לארץ זה על ידי שליח ועל זה לא אומרים

כיון שכלי מקדש הראשון נעשו על פי הגבורה. ככתוב "הכל בכתב מיד ה' וגו'".

וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר: הרדולים היה במקדש. מאי הרדולים? אמר אבוי: טבלא גורגדנא [זוג וענבל]. ולמה היה? מפני שקולו עב, ומערבב את הנעימה כשהיה קולו מסיים.

אמר רבא בר שילא אמר רב מתנה אמר שמואל: מגריפה היתה במקדש לגרוף את דשן המזבח. והיא כעין כף. עשרה נקבים יא-א היו בה ובכל נקב היה קנה אחד שהיו בו עשרה נקבים. וכל נקב של קנה הוציא מין זמר. נמצאת כולה מוציאה מאה מיני זמר, מעשרה קנים שהיו בה.

במתניתא תנא: היא [המגריפה] אמה וגמדה אמה, וקתא יוצא הימנה. [וחלולה היתה הקת ובה היו נמצאים הקנים הנ"ל].

ואחד מכלי הנחשת שקול כשניים של זהב שהוא חשוב מאד. וחד אמר ששניים היינו כלי נחשת הצלצל ומכתשת, ומשמעות הכתוב היא, דשניהם שקולים ככלי אחד של זהב.

תני רב יוסף: שניהם שקולים כאחד של זהב.

תניא: רבן שמעון בן גמליאל אומר שניים היו דהיינו שני צלצלים ושתי מכתשות שמימות משה. שנאמר "שנים". אל תקרי "שנים" אלא "שניים". תני: רבן שמעון בן גמליאל אומר שילוח היה מקלח מים בכרוחב מטבע של איסר. שכן היה רוחב פי המעיין. צוה המלך והרחיבוהו⁽⁵²⁾ לפי המעיין כדי שיתרבו מימיו, ונתמעטו מימיו. וחזרו ומיעטוהו את פי המעיין, ושוב היה מקלח מים כמות שהיה. וזה לקיים מה שנאמר "אל יתהלל⁽⁵³⁾ חכם בחכמתו ואל יתהלל גבור בגבורתו". שחכמתו אינה אלא מקלקלת.

שרת? ותירץ העולת שלמה, שאולי פדו אותו ותיקנו ורק אחר כך הקדישו מחדש. אך במכתשת חייבים לומר שהיתה חולין כי אם היתה קדושה שוב אין לה פדיון כיון שהיא מקדשת אחרים [את הקטורת].

52. ביאר המהרש"א שהרי היו מושחים את המלכים על מעין כדי שתמשך מלכותם וכן שלמה עצמו נמשך בגיחון, ולכן רצה שלמה להרחיבו שיתרבו מימיו וכנגד זה תמשך מלכותו יותר. אך נתמעטו מימיו להראות שאם האדם מתגאה אדרבה מתמעטת מלכותו וזה שהביאו את הפסוק "אל יתהלל" היינו שלא יתגאה האדם.

53. כתב המהרש"א שלמעלה לענין כלי

הי"ד] איך תיקנו את המכתשת והרי הדין הוא שכלי שרת שנפגמו לא מתקנים אותם כי אין עניות במקום עשירות? ותירץ המשנה למלך שכאשר גם אחרי שנפגמו הם עושים מעין מלאכתם הראשונה מותר לתקנם, וכאן הרי מבואר שהיתה מפטמת גם כשנפגמה ואם כן, היא עושה מעין מלאכתה הראשונה.

והמגיה למשנה למלך מביא שקושיא זו הקשו התוספות בשבועות איך תיקנו את המכתשת? ותירצו, שמכתשת זו היתה מפטמת ביותר ואין להשיג עוד אחרת כמותה ובאופן כזה מותר לתקן ששוב אין זה נראה כעניות, עוד תירצו התוספות, שאולי לא היתה המכתשת כלי שרת אלא היתה חולין ומותר לתקן.

ובעולת שלמה תמה, שהרי מבואר לעיל בגמרא שתיקנו את הצלצל והוא ודאי היה כלי